

VIĐENJA PROROKA ZAKARIJE I PODRIJETLO APOKALIPTIKE

DR. ZOLTÁN ROKAY, SUBOTICA

Ništa novo neće biti rečeno tvrdnjom da se nijedan proučavatelj Novoga saveza ne može dispenzirati zadaće ispitivanja starozavjetnih izvora i Objave, ako želi dokučiti nešto o poruci novozavjetnih knjiga.

Što je teže i problematičnije izlaganje jedne novozavjetne knjige, to se više poseže za starozavjetnim uzorima, slikama, formama, ne bi li njihovom pomoću uspješnije shvatili izričaj, koji može biti potpuno nov, no skriven je u glinenom sudu, odjeven u ruho načina izražavanja vična biblijski razmišljajućeg i sebe izražavajućeg čovjeka prije dvije tisuće godina.¹

Ako izneseno vrijedi za sve knjige Novoga saveza koje se obilno služe starozavjetnom građom, tada to ponajprije vrijedi za »najproblematičniju« knjigu, posljednju knjigu Biblije, za Knjigu Otkrivenja. – Već puko navođenje naslova te knjige budi u nama čitav roj asocijacija. Pred našim duhovnim očima pojavljuju se, uz već tradicionalno postale i od »ikonografije« prihvaćene slike, kao i pretpostavljene elemente liturgije pracrkve, – slike i prilike, koje su ponekad mitološkog karaktera te zato strane kršćanskim očima i ušima (zvijeri, čudovišta, neobične kombinacije ljudskih i životinjskih likova) koje zbunjuju inače nemitološko izražavanje i način mišljenja suvremenog vjernika.

Iako Knjiga Otkrivenja nijedanput ne navodi doslovno Stari zavjet, njegove slike, izrazi, formulacije mogu se takoreći bez ostatka tu pronaći. – Dakako, posljednja knjiga Novoga zavjeta »frizira«, prilagođuje tu starozavjetnu građu odgovarajući svojoj poruci, no ne samo egzgetske već biblijski školovane oči i uši općenito, vjernici koji su se naučili biblijski izražavati, kao i čitatelji koji raspolažu općom naobrazbom, temeljnom biblijskom kulturom, opaziti će tu paralelnost.

U svojoj strukturi kao i u većini pojedinosti odaje – prema mojemu mišljenju, Knjiga Otkrivenja najveću sličnost s Knjigom Izlaska². – No i ostale knjige Staroga zavjeta su obilno zastupane. Ne samo formalno, već i po bitnim teološkim značajkama, posljednja knjiga Novoga zavjeta pokazuje npr. vrlo blisku srodnost s viđenjima Zak 1-8. – Ta je srodnost odavno potaknula istraživače na razmišljanje.³ Da bismo u kratkom i sažetom zaključku mogli iznijeti

¹ Usp.: Koncilska konstitucija *Dei Verbum* IV, 16.

² Izabrani narod: Crkva; Faraon; Domitian; zla:zla; jaganjac:Jaganjac; Izbavljenje:Izbavljenje; –O jaganjcu prije svega: N. HOHNJEC, *Das Lamm – to arnion, in der Offenbarung des Johannes*. Herder, Rim, 1980. – G. EDWARD, *The Exodus and Apocalyptic*, Dallas 1956.

³ E. SELLIN, *Studien zur Entstehungsgeschichte der jüdischen Gemeinde nach dem babylonischen Exil*. II. Leipzig 1901, prije svega str. 90.

određene pretpostavke o toj srodnosti, potrebno je u glavnim crtama razmotriti diskusiju o podrijetlu apokaliptike, budući da srodnost Zaharije i apokaliptika predstavlja težišnicu ove rasprave.

I. PODRIJETLO APOKALIPTIKE

– početak diskusije –

1970-ih godina ponovno je stupilo u središte pozornosti pitanje podrijetla apokaliptike.⁴ Raspravu je izazvao u prvome redu Gerhard von Rad, svojom tvrdnjom prema kojoj podrijetlo apokaliptike treba tražiti u mudrosti i mudrosnoj književnosti.⁵ Njegova tvrdnja počiva na apokrifnoj knjizi Etiopski Henoh, gdje se sam Henoh – slično Danielu (Dan 2,48) naziva »Piscem«. Daniel se pak drži jedinom apokaliptičkom knjigom kanonskog Starog zavjeta. Henoh je mudrac, a Daniel biva poučen u dvorskoj mudrosti. V. Rad navodi i Est 1,13 gdje se mudraci označavaju kao oni koji poznaju vremena (*jodei haetim*). – On isključuje proročku književnost i profetizam općenito kao mogući izvor apokaliptike⁶ te se mjesto toga oslanja na proizvod kasne apokrifne književnosti! Metodološki vrlo dvosmislen postupak.

Izazvan tom tvrdnjom, Peter von der Osten Sacken objavio je svoju studiju *Die Apokalyp-tik in ihrem Verhältnis zu Prophetie und Weisheit*, München 1968/69. – pogađajući »Ahilovu petu« v.Radove teorije. – Ono što u v.Radovoj tvrdnji drži ispravnim, jest konstatacija da se u apokaliptici mogu pronaći elementi mudrosne tradicije (s obzirom na poznavanje vremena v. Prop 3,1). – Korijene apokaliptike – zajedno s eshatologijom, valja tražiti u »rasponu« obećanje-ispunjenje, što je temeljna značajka proroštva. Deutero-Izaija školski je primjer mjesta nastanka izričaja o Jahvi-Stvoritelju, što proizlazi iz njegove nadmoćnosti nad bogovima naroda, s kojima je Izabrani narod došao u kontakt u sužanjstvu. Ta teologija »stvaranja« odaje određenu srodnost i s mudrosnom književnošću koja se, zajedno s apokaliptikom, korijeni u kasnom profetizmu nakon babilonskog sužanjstva.

II. PROROCI I PODRIJETLO APOKALIPTIKE

Zaharija i apokaliptika

Biblijsko istraživanje podrijetla apokaliptike u daljnjem se usredotočilo na one manifesta-cije prorokâ koje su po obliku (viđenja), ili s obzirom na sadržaj (budući *aion*, novo doba svijeta i sl.) pokazale srodnost s apokaliptikom. – Pritom nije došlo do konsensusa što se podrazumijeva pod apokaliptikom, a što pod eshatologijom.⁷

⁴ Istraživanje apokaliptike već je u nekoliko navrata bilo na »tapetu«: M. NOTH, *Das Geschichtsverständnis der atl. Apokalyptik* (1954), Stauffer, *Das theologische Weltbild der Apokalyptik* (1924), Schreiner, *Alttestamentlich-jüdische Apokalyptik* (1969), Schmidt, *Die jüdische Apokalyptik. Die Geschichte ihrer Erforschung* (1969), Bloch, *On the Apocalyptic in Judaism* (1952), Behm, *Das Geschichtsbild der Apokalyptik* (1966).

⁵ Rad, Gerhard v., *Theologie des Alten Testaments*, II, München ⁵1968, str. 316–338.

⁶ »Proroci su pri svojim proročanstvima otvoreno zauzeli svoje stanovište u svojoj povijesnoj sadašnjosti,... apokaliptičar naprotiv zastire svoje povijesno mjesto« (v. Rad, cit. dj., str. 321).

⁷ Neka bude slobodno u ovom kontekstu uputiti na dva naslova koja štošta odaju o toj problematici: K. KOCH, *Ratlos vor der Apokalyptik*, 1970, Gütersloh; G. WANKE, »Eschatologie«, *Ein Beispiel theologischer Sprachverwirrung*, Kerygma u. Dogma, 16/1970, str. 300–312).

Nije bilo teško odmah kod Amosa pronaći viđenje kao svojstveno sredstvo proročkog djelovanja. Zatim se ponovno pozvalo na pamćenje 1 Sam 9,9: »Jer, koga danas zovu prorokom, nekoć se zvao vidjelac« (*ki hanabi hajom jikkare, lepanim haroe*) – Ezekiel se u svojim pojedinostima sâm nameće i primorava na usporedbu i razmišljanje.⁸

Pošto je pak apokaliptika plod vremena nakon sužanjstva vezan uz restauraciju, istraživanje se ponovno obratilo Zah 1-8⁹. To je otvorilo slijedeći niz publikacija:

1) Amsler, Samuel, *Zacharie et l'origine de l'apocalyptique* (VTS 22 – 1972, str. 227–231). On polazi od toga što andeo-tumač, »angelus interpretis« (*hamalak hadober bi*) na pitanje: »Kada«, dobiva odgovor »lijepo i utješne riječi« (*debarim tobim, debarim nehumim* – Zah 1,13), a među prvotna se obilježja apokaliptike ubraja upravo utjeha. – Izraz: »Gospodar cijele zemlje« (*adon kol haarec*) i »cijela zemlja« (*kol haarec*) jesu prema Amsleru izrazi univerzalističke perspektive apokaliptike. – »Dijagnoza« konjanika: »gle sva zemlja počiva i miruje« (1,11: *kol haarec josebet vešoketet*) ne označuje zatišje prije vihora¹⁰, već upućuje na primirje u Perzijskom imperiju, nastalo zbog sredenih odnosa među takmacima za prevlast. Od događaja, samog tijeka stvari, ne može se, prema tome, očekivati više nikakve promjene; jedino Jahvin zahvat može promijeniti stanje. – U svemu tome Amsler otkriva bitne elemente apokaliptike.¹¹

2) North, Robert: *Propecy to Apocalyptic via Zechariah* (VTS 22/1972, str. 47–71)¹². – Na zanimljiv način on polazi od Knjige Otkrivenja, budući da je to jedina knjiga u kanonu koja nosi naslov »Apokalypsis«¹³. Prema njegovu mišljenju, Zaharija nosi na sebi, s jedne strane, obilježja proročkih knjiga (poziv, poslanje), a s druge pak strane svojim »noćnim viđenjima« dodiruje Daniela, normativu starozavjetne apokaliptike. – Ta viđenja odaju sličnosti s viđenjima prijašnjih proroka, što opravdava pitanje: nije li profetizam i sâm apokaliptika? – Slično velikim prorocima, i Zaharijina je poruka izrečena u jednom povijesnom trenutku (a ni velikim proročkim knjigama nije bio stran pseudonimitet – npr. Deuteriozaija) i odnosi se na konkretnu situaciju. – North se pita: nije li to tipično i za apokaliptiku?¹⁴

3) Gese, Hartmut: »Anfang und Ende der Apokalyphtik, dargestellt am Sacharjabuch« (*ZThK* 70, 1973, str. 20–29). – Kao što sam naslov kaže, autor drži da se na nama pristupačnoj knjizi proroka Zaharije dâ prikazati ne samo početak već i svršetak apokaliptike.¹⁵

⁸ »Ezekiel was the standard model of the Apocalyptic style for several centuries« (C. Stuhmueller, *Apocalyptic*, *New Catholic Encyclopedia*, New York, Mc Graw 1967, I, 664); L. Dürr, *Die Stellung des Propheten Ezechiel in der israelitisch-jüdischen Apokalyphtik*, Münster, Aschendorf 1923.

⁹ »Ponovno«: Sellin 1901. u svojoj studiji, *Studien zur Entstehungsgeschichte der jüdischen Gemeinde nach dem babylonischen Exil II*, Leipzig, tvrdi da su Zaharijina viđenja: »Die Geburtsstunde der Apokalyphtik« (str. 90).

¹⁰ U kontroverzi s Gallinom (Kurt Gallang, *Die Exilswende in der Sicht des Propheten Sacharja u Studie zur Geschichte Israels im persischen Zeitalter*, str. 114 i 123 (Tübingen, 1964).

¹¹ »Cette perspective universelle, cette insistance sur la transformation du monde par la destruction des puissances terrestres, cette description de la purification du peuple par le jugement des membres infideles, cette intention de reconforter et de consoler... sans parler de la forme litteraire elle-même: vision hermetique, sequence de sept tableaux, tout cela n'annonce-t-il pas la littérature apocalyptique qui fleurira dès le 2ème siècle?« (cit. dj., str. 228).

¹² North s obzirom na Zahariju slijedi u glavnim crtama članak B. Uffenheimera: *Hazônôt Zekariâ: The Visions of Zecahriahs, from Propecy to Apocalyptic* (Jerusalem: Israel Society for Biblical Research, 1961).

¹³ Slično: F. Lücke, *The first overall survey of Apocalyptic*, 1832.

¹⁴ North, str. 70, točka 2–4.

¹⁵ Proto-Zaharija: 1–8; Deutero-Zaharija: 9–14 (ako se prihvati jedinstvo posljednjeg). – Prema Geseovu mišljenju, sponu između dvaju dijela predstavljaju »oči« u Zah 4,10b i 9,1 kao i 8b (drugačije prevodi BS). – Ako se pak prihvati prijedlog E. Lipinskia (*Recherches sur le livre de Zacharie*, VTS 20, 1970, str. 25–46) da se *ain*

Sama viđenja, prema Geseovim riječima, predstavljaju zatvoren sustav koji izražava sedmerostruku božansku objavu. Odgovarajući način mišljenja i izražavanja Biblije, središnje viđenje o *menori* i maslinama sadrži bitnu poruku čitavoga slijeda. – Dvije krajnje slike chiasma, »inkluzije«, jesu viđenje o konjancima i kolima¹⁶. – Gese u tim slikama želi otkriti utjecaj mudrosne spekulacije, ako se iza bojâ konjâ skriva »znanost o vjetrovima i kontinentima«.¹⁷

4) Jeremias, Christian: *Die Nachtgesichte des Sacharja. Untersuchungen zu ihrer Stellung im Zusammenhang der Visionsberichte und zu ihrem Bildmaterial* (FRLANT 117, Göttingen 1977). – Pošto je detaljno analizirao viđenja te ih usporedio s Danielovim viđenjima, on utvrđuje slijedeće: o proročkom karakteru svjedoči zaduženje Zaharije za navješćivanje (»Verkündigungsauftrag«) Jahve-riječi u prvome licu; uloga posrednika (1,12), k tomu sličnosti s deuterio-Izaijom i Ezekielom, koji se svakako drže prorocima¹⁸. – Ono u čemu se Zaharija razlikuje od proroka, a srodan je s apokaliptikom (odnosno s Danielom): vizionar je sposoban samo pomoću anđela-tumača odgonetnuti slike; nastup »angelus interpretis«-a jest znak poraslog odstojanja između Jahve i proroka. – Rog, kao znak neprijateljskih vlasti (2. viđenje) i pitanje njihove sudbine, isto tako upućuje prema Danielu, implicirajući temu prijelaza iz doba srdžbe u doba spasenja.

Tako Zaharijina viđenja zauzimaju središnji položaj između proroštva i Daniela.¹⁹ – Chr. Jeremias se ujedno upušta u polemiku s Geseom, ukazujući, što Gese i sam priznaje, da ne raspolaže definicijom apokaliptike, ali je ipak pretpostavlja; – ne slaže se s njegovim zaključkom, prema kojem bi Zaharijina viđenja trebala biti prva apokalipsa, budući da nedostaju bitni elementi apokaliptike (2 aiona, uskrsnuće, proračunavanje vremena, događaji koji uvode kraj svijeta) koji su kod Daniela nazočni, a s druge strane, nailazimo kod Zaharije na proročke elemente koji kod Daniela nedostaju. – Osim toga, nisu uvjerljivi Geseovi argumenti kojima želi potkrijepiti mudrosno podrijetlo prvog i posljednjeg viđenja.²⁰

Iako se gledište i argumenti navedenih studija međusobno u mnogočemu razlikuju, ipak se slažu u tome da je »apokaliptika« proročkog podrijetla i da je svoj, nama poznat, lik stekla viđenjem Zaharije 1-8. Zaharija je i sâm prorok.

U ovom sklopu valja još spomenuti radnju Willi-Pleina: »Das Geheimnis der Apokalyp-tik« (VTS XXVII, 1977, str. 62–81). – Suprotno Geseu, on ustraje na tvrdnji da je apokaliptika po prvi put opipljivo zastupljena u knjizi Daniela.²¹

Kod Zaharije nedostaje misao svjetskih sila koje jedna drugu slijede, susrećemo samo istodobne (4 roga u 2. viđenju). – Suprotno proroštvu, apokaliptika je izlaganje. – No i kasnije je proroštvo isto to u odnosu na ranije. – Anđeo-tumač se može smatrati hipostazom toga

prevede kao »izvor«, a »na jednom kamenu« s »odjednom« (znači: »odjednom sedam izvora, što se lakše može povezati s proročanstvom o izdanku), onda je izvor »tertium comparationis« između proto- i deuterio-Zaharije (Zah 4,10b; 13,1; 14,18). – Kraj apokaliptike Gese prepoznaje u mučeništvu mesijanskog lika i kulta novooživjele vegetacije u blizini Megida, čiji se elementi ni u daljnjem toku razvoja apokaliptike nisu nadmašili (str. 41–47). – Ipak se to tumačenje čini pomalo nategnutim.

¹⁶ Ibid. str. 36.

¹⁷ Ibid. str. 33–35.

¹⁸ Chr. Jeremias, str. 168 sll.

¹⁹ Chr., Jeremias, »Sacharja nimm... eine Zwischenposition ein« (str. 227).

²⁰ Ibid. str. 232.

²¹ Willi-Plein razlikuje tri »vrste« apokaliptike: »Ereignis-, Zeichen-, ili Umstandsapokalypse« i »Beschreibungs-apokalypse« (str. 79); ključna riječ na kojoj gradi svoju tvrdnju jest »râz«, tajna (riječ perzijskog podrijetla, preko aramejskog dospjela u poslijebiblijski hebrejski jezik). – Ona se prvi put javlja u Danielovoj knjizi, i to 9 puta u vezi sa snom jednog poganskog vladara. – Daniel pruža izlaganje tih snova.

izlaganja²². – Misao svršetka je istodobna s pisanim proročanstvom («Schriftprophetie» – Am 8,2), svoju aktualnost u vrijeme nakon Babilonskog sužanjstva ima zahvaliti Iz 45,1 – prema kojemu je perzijski imperij posljednja od Jahve ustanovljena vlast. Nakon toga valja slijediti »apsolutni svršetak«, a preostaje samo mogućnost jednog novog početka, posvema drugog karaktera.²³ – Misao skrivenog Jahvinog plana (koji se pretpostavlja kod otkrivenja – apokalipse), nalazimo u Ponovljenom zakonu – 29,28²⁴.

III. ZAHARIJA 1 - 8 I HRAM; ZAHARIJA I EZ 40 - 48

Zaharija je suvremenik proroka Ageja. Njihovo djelovanje usko je povezano s rekonstrukcijom hrama i Jeruzalema²⁵, pa se i njihova poruka daje razumjeti samo u tom kontekstu. – Zaharija je rodom iz svećeničkog plemena (Neh 12,16). – Sve to opravdava pitanje: ako se Zaharija 1-8 stvarno nalazi na putu k apokaliptici, kakav može biti odnos između apokaliptike i kulta (svećenstva, hrama), te odnos Zaharije 1-8 i onog što Ez 40-48 poručuje o novom hramu? – Tim se pitanjem bavi:

1) Hammerton – Kelly, »The Temple and the Origins of Jewish Apocalyptic« (VTS 20/1970, str. 1–15) – On uspoređuje Ezekielova i Zaharijina viđenja i dolazi do zaključka: u odnosu na rekonstrukciju hrama razvila su se dva stajališta: jedno eshatološko, koje se protivi novogradnji (hram dolazi od Jahve – »s neba«; u tom nizu stoji Ezekiel), i jedno neeshatološko, koje se zauzima za novogradnju (to je linija tzv. Svećeničkog spisa – »Priesterschrift«), dok Agej i Zaharija predstavljaju kompromisni pokušaj koji nije uspio. Stoga je »eshatološki« stav istisnut iz »službene teologije«, te se udomaćio u protukultnim, neeshatološkim krugovima.

2) Seybold, Klaus, u svoje dvije studije: *Bilder zum Tempelbau* (SBS 70, 1974) i *Die Bildmotive in den Visionen des Propheten Sacharja*, (VTS 26/1974, str. 92–110), nastoji pokazati da je pozornica Zaharijinih viđenja hram, te elementi viđenja potječu iz uređenja hrama. Rezultat njegovih istraživanja jest: Zaharijina viđenja predstavljaju »hieres logos«, dokument o utemeljenju svetišta, s temom rekonstrukcije hrama. Taj je književni oblik inače poznat u Starom zavjetu i, između ostalog, možemo ga pronaći u perikopi o »Bethelu« (Post 28,10-22).²⁶

²² Ibid. str. 66.

²³ Ibid. str. 75 sl.

²⁴ Ibid. str. 77.

²⁵ O novogradnji hrama, između ostalog: Imbert, J. Le temple reconstruit par Zorobabel, Le Muséon 7, 1888; van Hoonacker, A., Zorobabel et le second temple, Le Muséon 9, 1891; Petitjean, A., La mission de Zorobabel et la Reconstruction du Temple. EThL 42 (1966) 40–71 str.; Gelston, A. The Foundation of the Second Temple, VTS 16/1966, str. 232–235; Gamberoni, J., Der nachexilische Tempel und der nachexilische Kult, Bibel u. Liturg. 45/1972, str. 94–108; Petersen, D., Zerubabel and Jerusalem Temple Reconstruction Catholic Biblical Quarterly 36/1974, str. 367–372. Beyse, K. M., Serubabel und die Königserwartungen der Propheten Haggai und Sacharja. Eine historische und traditionsgeschichtliche Untersuchung: Arbeiten zur Theologie, I, Sv. 48, Stuttgart 1972.

²⁶ »Eine Gründungs- und Legitimationsschrift für den zweiten Tempel, ein Hieros-Logos-Dokument vergleichbar der Perikope vom Jakobstraum... Nathanorakel...« (Die Bildmotive... str. 100). – O odnosu Zah 1-8 i Ez 40-48 još: McKay, Zechariah in Relation to Ezekiel 40-48, Ev. Q. 40/1968, str. 197–210. – Uz sličnosti, ukazuje i na razlike.

Te konstatacije i dijagnoze ukazuju, s jedne strane, na vezu između kulta (hrama) i apokaliptike (što je od velike važnosti za istraživanje jedine apokaliptičke knjige u kanonu Novoga zavjeta), a s druge pak strane nameću pitanje: je li održiva pretpostavka prema kojoj je apokaliptika nastala i njegovala se u malim krugovima, koji su se suprotstavili službenoj »svećeničkoj«, »neeshatološkoj« teologiji?²⁷ – Tome bi nasuprot valjalo pitati: koliko se tadašnja »službena« teologija može nazvati neeshatološkom, ili upravo protueshatološkom?

IV. ZAHARIJA 1-8 I KNJIGA OTKRIVENJA

Ostavljajući po strani bogat apokaliptički materijal obilne intertestamentarne literature, čiji bi puki prikaz daleko prekoračio okvire ovoga skromnog prinosa, preostaje da promotrimo paralele između slika i nekih izraza Zaharijinih viđenja i onih u Knjizi Otkrivenja. Te su slike ili dospjele uz pomoć Zaharije u posljednju knjigu Novog zavjeta, ili potječu od Zaharije te su amo dospjele preko Danielove knjige:

Slika – Viđenje – Izraz

Zaharija		Otkrivenje
1, 8; 6,2-8.15	Konjanici, konji	6, 1-8; 10,17; 19,11
6,2-8.15	kola	10,17
2,1	rogovi	5, 6; 13,1; 13,11; 17,10.16
2,5-8	mjeračko uže	11,1-3
4, 1-5. 10b-13	svijećnjak	11,3-6
ibid.	masline	ibid.
3,9a	»oči«	5, 6: oči = »Duhovi Božji«
4,10b	»7 očiju«	4, 1 – 8
5, 1 – 4	svitak knjige-knjiga	5,1; 10,2-9
3,1-9a	prljavo i čisto odijelo	7,14; 22,13
5,5-11 žena u efi; Babilon/Šienar – »velika bludnica«		17,1-6
3,9a	»kamen s natpisom«	2,17
»nisu slušali ni pazili«		»ne obratiše se...« 9,21
1,4		»i nisu se obratili...« 16,9
		»i nisu se odvratili...« 16,11
1, 9; 1,14; 2,2.7;	»andeo-tumač«	1, 1; 7,1; 14,6; 18,1
5, 5.10; 6,4 (i još češće s odnosnom i ličnom zamjenicom) ²⁸		22,1.6
4,13 sll.	dijalog između viditelja i anđela	7,13 sll.

²⁷ To stajalište zastupa, između ostalih, O. Plöger, *Theokratie und Eschatologie* (WMANT 2) ³1968.

²⁸ Prema Northu je andeo-tumač u Knjizi Otkrivenja »an evident echo of Zechariah« (cit. dj., str. 53).

1,12	»kada?« – »dokle?«	6,9
3,9	pomazanik – sin Davidov	22,16
	»Izdanak«	

Ta mala usporedba, »sinopsa«, može nas uvjeriti kako je u novozavjetno doba u onim sredinama u kojima se njegovala apokaliptika bio živ način izražavanja i spektar onih slika kojima se nekoć služila proročka knjiga Zaharije.

V. SAŽETAK – ZAKLJUČAK

1. a) Zah 1-8 jest proročki spis; uvod 1,1 izričito ga naziva prorokom, u 1,6 i sl. on se poziva na stare proroke. Služi se viđenjima, tradicionalnim sredstvom prorokâ.

b) Autor posljednje knjige Novoga zavjeta smatra svoje poslanje proročkom misijom: prema 22,9-10 proroci su njegova braća, a 22,18 određuje Knjigu Otkrivenja kao »proročke riječi« i »proročku knjigu«²⁹. Stoga se možemo složiti s v. Osten-Sackenom, da je apokaliptika »kasno i osebujno, ali zakonito dijete proroštva«³⁰.

2. U središtu obadvije knjige – Zah 1-8 i Otk – stoji poruka koja se odnosi na život zajednice vjernih: na njezinu obnovu, očišćenje, ustrajnost; – pogled obadvije knjige je upravljen, iako na različit način, na Sveti grad Jeruzalem.

²⁹ Ako prihvatimo da je Otk 22,18 sl. »parafraza« Pnz 4,2 i 13,1, onda je blizak zaključak da Otk nastupa s istim zahtjevom kao Pnz, koji proriče nastup proroka, sličnog Mojsiju (18,18), i koji i samog Mojsija naziva prorokom« (34,10).

³⁰ »Die Apokalyptik ist ein legitimes, wenn auch spätes und eigenartiges Kind der Prophetie...« (citirano djelo, str. 63).